

Post-Seküler Unsurların Sosyolojik Açidan Değerlendirilmesi: *Bir Başkadır Dizisi* Örneği

Gamze ŞENYAYLA*

Özet

Aydınlanma dönemiyle birlikte sekülerizm tartışmaları pek çok disiplinin konusu haline gelmiştir. Teknolojinin ve bilimin ilerlemesi ve rasyonel aklın ön plana çıkmasının neticesinde, dinin toplumsal ve kamusal alandan geri çekildiğine yönelik iddialar söz konusu olmuştur. Batı toplumlarının içerisinde başlayan sekülerizm tartışmalarında farklı coğrafyalarda da dinin geri çekildiğine yönelik genel bir yaklaşım vardır. Bu yaklaşımın sebebi Avrupa harici toplumların modernleşme süreci ile açıklanabilir. Ancak durum tam olarak böyle değildir. Farklı coğrafyalarda farklı dinamiklerin söz konusu olması, sekülerizmin aynı şekilde her toplumda var olduğu ya da aynı şekilde biçimlenemediğinin bir göstergesidir. Günümüzde küreselleşme ve göç süreçlerinin meydana getirdiği yeni toplumsal görünüm, pek çok araştırmacının yönünü de-sekülerizm tartışmalarına çevirmiştir. Özellikle Doğu toplumlarının inanç pratikleri ve dini kimlik görünümünün kamusal alanda yer alması, hem Batı'ya göç eden Müslümanların entegrasyon süreçlerinin, hem de kendi iç dinamiklerinin "özgürlükler" adı altında yeniden tartışılmasına neden olmuştur. Çalışma içerisinde, Türkiye toplumunda mevcut olan seküler ve post-seküler unsurların "Bir Başkadır" dizisi üzerinden örneklendirilerek sunulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din, Sekülerizm, Post-Sekülerizm, Göstergebilim

Abstract

With the Enlightenment, discussions of secularism have become the subject of many disciplines. As a result of the advancement of technology and science and the prominence of rational mind, there have been claims that religion has withdrawn from the social and public sphere. In the discussions of secularism that started in Western societies, there is a general approach that religion has withdrawn in different geographies. The reason for this approach can be explained by the modernization process of non-European societies. However, this is not exactly the case. The fact that different dynamics exist in different geographies is an indication that secularism exists in the same way in every society or cannot be shaped in the same way. Today, the new social aspects created by globalization and migration processes have turned the direction of many researchers to de-secularism discussions. Particularly, the belief practices and religious identity aspects of Eastern societies in the public sphere have led to the re-discussion of both the integration processes of Muslims who migrated to the West and their internal dynamics under the name of "freedoms". In the study, it is aimed to present the secular and post-secular elements in Turkish society by exemplifying them through the series

Keywords: Religion, Secularism, Post-Secularism, Semiotics

* Doktorant, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, gamzesenyayla29@gmail.com, ORC ID: 0000-0002-4281-0950

Giriş

Sosyolojide toplumları bir arada tutan, bağları kuvvetlendiren ya da eylemselliğin gerçekleşmesine neden olan her unsur ayrı bir çalışma sahasını işaret etmektedir. Bu noktada, bireylerin davranışlarını, eylemlerini ve anlam dünyalarına etki eden kutsallık yani dini inançları önemli bir araştırma çerçevesini oluşturmaktadır. Geçmişten günümüze bu inanç pratiklerinin taşımış olduğu kodlar ve semboller vasıtası ile nasıl bir çerçeve çizdiği ve bireylerin hayatına nasıl entegre olduğu konusu toplumsallaşma kavramı ile açıklanır. Birey toplumsallaşırken zamana ve mekâna uyumlu bir sürecin içerisinde geçmektedir. Bu anlamda inanç pratiklerini yerine getirirken kendi zihninde oluşan anlam dünyası temelinde hareket etmektedir. Toplumların kimliklerine, kültürlerine ve hayata bakış açılarına yönelik önemli bir yeri olan dini inancın yerini rasyonel aklın aldığına yönelik tartışmalar Avrupa'da aydınlanma dönemi ile başlamıştır. Bu süreç sekülerleşme^{1*} olarak ifade edilmektedir. Sekülerlik kavramının tanımı yapılırken "dinin etkin niteliğini kaybetme" vurgusu yapılmasına rağmen farklı perspektif ve dinamikler içerisinde konunun basit bir tanımının yapılamayacağı göze çarpmaktadır. Sekülerleşme kavramına Hadden (1989: 6) Comte (179-1857) üzerinden tanımlarken üç hal yasasına dikkat çekmektedir. Comte, insanlık tarihinin üç aşamadan geçerek üçüncü aşamada dine ihtiyacının kalmayacağını, pozitif bilimler aracılığıyla dinin toplumda etkisini yitireceğini ifade etmiştir (akt. Bayer, 2010: 153). İnançın tarihsel ve kümülatif bir şekilde ilerlediği göz önünde bulundurulduğunda, mekânın ve yaşanan coğrafyanın etkileri ve kültürel dinamikleri söz konusu olmaktadır. Bu açıdan Batılı araştırmacıların iddia ettiği gibi sekülerleşmenin dünyanın her yerinde aynı biçimde şekillendiği ve ilerlediği iddiası geçerli olmamaktadır. Rasyonel aklın ön planda tutulması, teknolojik ve bilimsel ilerlemeler yeni tartışmaları ve araştırma sahalarını oluştursa da kitleleri harekete geçiren dini normların etkinliklerini sürdürdüğü söylenebilir.

Bir diziyi ya da filmi analiz etmede göstergebilim tekniği oldukça önemli bir yeri oluşturmaktadır. Eserde yer alan unsurların gösterge-

¹ Sekülerleşme kavramı tanımlanırken Weber'in (2011) *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* isimli eserine değinmek gerekmektedir. Çünkü Weber, Protestan ahlakından bahsederken dünyevilik ve çilecilik (asketizm) meselesine değinmektedir. Bu anlamda dünya ile bu kadar yoğun bağlar kurulması kapitalizmin önünü açmakla birlikte bireylerin sekülerler eylemler göstermesi ve toplumsal kurumlarında bu bağlamda hareket etmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. *Bir Meslek Olarak Bilim* makalesinde ise rasyonel aklın ve bilimsel gelişmelerin dünyayı ve mistik alanı anlamada yeterli olamayacağını vurgulamaktadır (Weber, 1946'dan akt. Özkaya, 2013).

ler vasıtası ile yorumlanarak ele alınması, yapılan işin niteliğini akademik anlamda değerlendirmeyi ve analiz etme imkânını sağlamaktadır. Dünya varlıklarının ele alınması ile sinema evrenine yönelik kodlamaların açığa çıkması sağlanarak oluşturulan anlam dünyası çözümlenebilmektedir. Sinema yalnızca replikler ve hikâyeden oluşmamaktadır. Görüntülerde kullanılan nesnelerin ya da müziklerin anlatılmak istenen hikâyeye pek çok farklı açıdan hizmet ettiği söylenebilir. Bu kodlamaları ve işaret etmeleri incelerken verilmek istenilen anlam dünyasını çözümlenmede göstergebilim tekniği yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Tanım itibarıyla gösterge, “Bizi bir ölçümü doğrudan doğruya yapmaktan kurtaran, bizim ölçme eylemimizin yerine geçen bir araçtır, diyebiliriz. Burada unutulmaması gereken şudur: Bir göstergeyi doğru okuyabilmek için, nasıl okunacağını önceden öğrenmiş olmamız gerekir. (...) Kendisi o şey olmadığı halde, o şeyi çağrıştırmak iletişim sağlayan her aracı bir göstergedir” (Erkman, 1987: 8-10). Göstergelerin sahip oldukları anlamları açıklayabilmek için bilmemiz gerekmektedir. Göstergebilim serüvenine bakıldığında Yücel’e (2015) göre mantıkçı filozof olan Peirce (1839-1914) ve yapısal dil bilimi kurucusu Saussure (1857-1913) kurucular olarak düşünülebilir. Sonraki aşamalarda Barthes göstergebilimi teknik açıdan ele alarak çalışmaların sosyoloji, sanat, edebiyat vb. alanlarda kullanımına yönelik yeni yollar açmıştır (akt. Girgin, 2017: 315).

Bu çalışma içerisinde öncelikle din, sekülerleşme ve post-sekülerleşme arasındaki süreç ele alınmıştır. Akabinde sinemada göstergebilimsel tekniğin metodolojik özellikleri aktarıldıktan sonra tekniğin kullanımına yönelik sosyolojik bir perspektif ile post-seküler kavramların çözümlenmesi gerçekleştirilmiştir. Berkun Oya’nın senaristliğini ve yönetmenliğini yaptığı “Bir Başkadır” isimli dizisi göstergebilim tekniği ile incelenmiş ve dizide yer alan seküler, dini ve post-seküler unsurlar irdelenmiştir. Çalışmanın amacı, toplumsalın kutsal ile ilişkisinin beyaz perdedeki yansımalarına ve anlam dünyasına yönelik göstergebilimsel bir çözümlemenin yapılmasıdır.

Sekülerleşme Tartışmaları

Batı toplumları özelinde sekülerleşme, aydınlanma ile birlikte sosyal bilimcilerin yürütmüş olduğu çalışmalar ile dinin toplumsal alandan çekileceği, kitleleri etkileme gücünü kaybedeceği ve dini kurumların

eskisi kadar etkin olamayacağı gibi tartışmalar yürütmüşlerdir. Bu noktadaki temel argümanları bilim ve teknolojinin hızla gelişmesi ve bilimin, dini bilginin yerini alarak bireylerin sorularına yanıt verebilme yetisi olmuştur. Batı toplumları özelinde sekülerleşme karanlık bir çağın sonunu işaret ederken farklı coğrafyalarda farklı şekillerde tezahür etmiştir. Özellikle 1980'lerden sonra tartışmalar yönünü değiştirmiş, Türkiye özelinde ise laiklik ve modernleşme süreçleri ön plana çıkmıştır. Sekülerleşme teorilerine bakıldığında; klasik teoriler kurumların ve toplumun sekülerleştiğini, dinin geri planda kaldığını ve bu süreçte dinin kamusal gücünü kaybettiğine işaret etmektedir. Bu grupta Comte (1798-1857), meseleyi üç hal yasasına dayandırarak bu sürecin olası bir durum olduğunu belirtmektedir. Marx (1818-1883), dinin kitlelerin afyonu olduğunu ifade ederken, işçi sınıfının gerçekleştirecek olduğu devrimle birlikte dini ihtiyaç kalmayacağını vurgulamaktadır. Durkheim (1858-1917), meseleyi işlevselci bir perspektif ile ele alarak dinin işlevselliğini kaybettiğinde ortadan kalkacağını söylemektedir. Weber (1864-1920), 'dünyanın büyüden arındırılması' olarak sekülerleşmeyi tanımlamasıyla alan yazına yönelik katkı sağlamıştır. Bilimin gelişmesiyle birlikte insanın kutsalla kurduğu ilişkinin zayıflayacağını öne sürer. Berger (1903-1974), rasyonel akıl, bilim ve teknolojiyi merkeze alarak sekülerleşme sürecini tanımlamaktadır (Wallece ve Wolf 2002'den akt. Bayer, 2010: 152-157).

Sekülerliğin alanı ve kapsadığı konular bir diğer tartışma konusunu oluşturmaktadır. Taylor'a (2007: 26-28) göre sekülerliğin asıl tartışma konusu kamusal mekânlardır. Pek çok farklı kimlik ve dini inancın ortak bir şekilde paylaşıldığı kamusal mekânların sekülerleşme meselesi dikkat çekicidir. Dinin bu alandan geri çekilmesi, sistemin seküler olduğuna işaret etmektedir. Taylor, sekülerleşme kavramını hem kamusal hem toplumsal hem de birey özelinde ele almaya çalışmıştır. Dini inancın seküler çağ içerisinde bir tercih haline geldiğini ifade etmiştir. Bu durumu modernite süreci ile ilişkilendirerek ele almıştır. Modernite sürecinin sekülerleşme ile iç içe olduğunu belirttikten sonra çoklu modernitelerin mevcutluğuna dikkat çekmiştir. Taylor'un bu yaklaşımıyla toplumun çoklu yapısının örtüştüğü belirtilebilir. Bu noktada farklı inançların bir arada bulunması, yaşanması ve pratiklerinin gerçekleştirilmesi, farklı dini inanca sahip bireyler için yeni opsiyonlar olarak varlığını sürdürmektedir.

Turner (2012: 202-204), sekülerlik kavramını sosyal ve siyasal açıdan birbirinden ayrı tutmaktadır. Sekülerizm başlarda kilise ve devlet arasındaki ayrımı gösteriyordu ancak ilerleyen zaman içerisinde toplumsala inerek kültürel alanı da etki altına almaya başladı. Siyasi açıdan sekülerizm ele alındığında kurumlar ve yönetim ile ilişkilendirilirken toplumsal işaret eden sosyal kısmı kültürel açıdan bir gelişimdir. Siyasi açıdan liberal bakış çerçevesinde sekülerizm değerlendirildiğinde farklılıkların bir arada yer almasına yönelik bir hoşgörüyeye sahip izlenimi vermektedir. Hıristiyan toplumlar özelinde sekülerleşme, farklı mezhep çatışmalarından doğan problemleri çözmeye işlevsel bir özellik göstermiştir. Farklılıkların inançsal ya da kültürel açıdan bir arada bulunabilmesi modernliğin bir özelliğidir. Turner'in bahsetmiş olduğu farklılıkların bir arada yaşama imkânı post-modern döneme işaret etmektedir. Post-modern politikalar birlikte yaşama meselesi üzerine odaklanmaktadır. Turner, sekülerizm tartışmaları yapılırken Avrupa harici toplumların göz önünde bulundurulmadığı noktasına da dikkat çeker. Örneğin Müslüman topluluklar için inanç sekansının farklı tezahürleri olduğunun altını çizer. Dini inançlar kimlik üzerinden ele alındığında küreselleşme ve modernleşme süreçleriyle birlikte ulus ötesi dini kimliklerden bahsetmek mümkün hale gelmiştir. Bu unsurlar eklenmesinde sekülerleşmenin siyasi açısını değerlendirmek mümkündür. Bireylerin dini kimlikleri vasıtasıyla ulus ötesi bağlar kurabilmesi ve yaşamış olduğu bölgede farklı inanç kimliklerinden bireylerle birlikte olması, dini kimlikler açısından siyasi tartışmalarına neden olmuştur. Sekülerleşmenin sosyal ayağı ise gündelik yaşam pratiklerine yönelik bir yaklaşımdır. Bireyin dini tecrübeleri ve inanç pratiklerini yerine getirmesi sosyal alan içerisinde değerlendirilmektedir.

Habermas (2009) sekülerleşme teorisini savunurken yaşadığımız dönemi post-seküler bir dönem olarak adlandırmaktadır. Ona göre bu post-seküler dönem içerisinde gerçekleşen dini hareketler sekülerleşme süreci içerisinde gerçekleşmesi beklenen olası durumlardır. Sekülerleşmenin gerçekleşebilmesi için üç evre olduğunu ifade eder. Bunlar:

- 1- Teknoloji ve bilimde gerçekleşen ilerlemeler,
- 2- Dini kuruluşların kurumlar üzerindeki etkisini kaybetmesi,
- 3- Sanayi sonrası toplumlarda bilimsel ve teknolojik ilerleme ile ilişkili olarak risklerin azalması ve kozmik inanç alanlarının işlevini tamamen yitirmesi.

Habermas bu noktadan sonra post-seküler dönemi tanımlarken üç süreçten bahseder:

- 1- Dini grupların kitle iletişim araçları vasıtasıyla iletişim ağlarının genişlemesi ve görünürlüklerinin artması,
- 2- İnançların kamusal alanı terk ederek bireysel alana çekilmesi,
- 3- Küreselleşme süreci ile birlikte göç hareketlerinin meydana gelmesine bağlı olarak dini kimliklerini taşıyan bireylerin özellikle Avrupa'ya yönelik gerçekleştirmiş olduğu hareketler (akt. Karaarslan, 2015: 28-29).

Sekülerleşme tezine karşı çıkışlar post-seküler/anti-seküler/de-seküler tartışmaları içerisinde yer almaktadır. Dinin yeniden etkin olmasına yönelik yaklaşımlar ve dinin zaten hep var olduğuna yönelik yaklaşımlar yakın dönem tartışmaları içerisinde yer almaktadır. Asad (2007) sekülerleşme kavramını biçimler çerçevesinde ele alarak sekülerleşmenin oluşumunu ve hedeflerini değerlendirmiştir. Kutsal olan ve mit arasındaki ilişkiyi antropolojik bir yaklaşımla ele alarak Batı söylemlerinde yer alan seküler ve din dışı söylemlerine eleştirel bir bakış açısı sunmuştur. Kutsal ve sekülerin birbiri ile bağlantılı olduğunu öne sürmekle beraber sanatsal alanlarda ve duygusal alanlarda dinin işlevlerinin seküler anlayışa karşın önemli noktaları doldurduğunu belirtmektedir. Bilgi ve sekülerizm arasındaki ilişkiyi sorgulayarak Taylor'un tezlerine karşı çıkmıştır. Dinden bağımsız gerçekleştirilen siyasi ve kurumsal ilişkilerde huzuru oluşturan duygusal alanların boş kalacağını savunmaktadır. Dini inancın içerisinde yer alan birey ile yer almayan bireyin pratikler noktasında zihninde oluşturmuş olduğu tahayyülün farklılaşabileceğini ve bu noktada faillik meselesinin önemli olduğunu altını çizmektedir (Çil, 2012: 976-978).

Sekülerleşme tartışmaları içerisinde sürecin nasıl etki ettiği ve güncel görünümünün nasıl gerçekleştirildiği üzerine Luckmann (2016) tartışmalar yürütmüştür. Bu anlamda ilk hedefi sekülerleşme teorisinin neden ortaya atıldığına yönelik bir açıklama getirmek olmuştur. Akabinde gelişen yeni dini hareketleri analiz etme yoluna gitmiştir. Din ve toplumsal arasındaki ilişkiyi ele alırken kutsala yüklenen anlamı kurumlaşmış düzeyde ele almış ve kiliselerin toplum nezdinde hangi kurumsal yapılarla ilişkili olduğunu önem taşıdığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra dinin bireyselleşmesinin yeni dini oluşumları tetikleyebileceğini ve yeni argümanlar sunacaklarını iddia etmektedir.

Luckmann'ın temelde yola çıktığı husus, sekülerleşmenin kurumsal düzeyde geri plana çekilmesi ve bireyselleşmesinin geleneksel anlamda olmasa bile modern dinleri inşa ettiğine yönelik bir yaklaşımdır. Bu anlamda modern toplumlarda net bir şekilde sekülerleşmenin gerçekleştiğini belirtmek yanlış olacaktır. Çünkü bu süreç yeni dini görüşleri ve ilişkiselliği başlatmış ya da açığa çıkarmıştır.

Casanova (2014: 234) sekülerleşme kavramını üç yaklaşım ile ele almaktadır:

- 1- Bilimsel gelişmelerin neticesinde dini pratiklerin gerçekleştirilmesinin azalması,
- 2- Modernleşme ekseninde liberal bir yaklaşım ile dinin bireysel düzleme çekildiği düşüncesi,
- 3- Kamusal alanın dinden ayrılması.

Casanova özelinde kamusal alan ve dinin birbirinden ayrılması noktasının irdelenmesi önemlidir. Çünkü Casanova, otoriter rejimlerin dini özel alana gönderemeyeceklerini öne sürmektedir. Yönetimlerin dini özel alana gönderme eğilimlerinin toplum nezdinde tepki ile karşılaşabileceği ya da nispeten destek görebileceğini belirtmektedir. Sekülerizmin din ve siyaseti birbirinden ayrı düşünebilme ya da uygulayabilme noktasında yeterince donanımlı olmadığını ifade eden Casanova, dinin özgürlükler çatısı altında yaşamasının kısıtlanmasının demokratik bir süreç olmadığını söyler.

Berger (2002) *Kutsal Şemsiye* isimli eserini ile sekülerleşmenin önemli savunucularından biri olmuştur. Sekülerleşmeyi tanımlarken modern bireyin yaşamış olduğu dönemi tanımlama gayreti içerisinde olmuş ve sekülerleşmenin yalnızca idari ya da kurumsal anlamda gerçekleşmeyip, kültürel ve sosyal hayatı da kapsayan bir olgu olarak ilerlediğini vurgulamıştır. Kutsal şemsiye kavramını modern bireyin güvence altında olması ve yaşamış olduğu toplumda yabancılaşmama durumunu ifade etmek için kullanmıştır (akt. Dereli, 2014: 234). Berger kitabında sekülerleşmeye argüman olarak insanların kiliselere eskiye kıyasla daha az gittiği gibi unsurları kullanmıştır. Ancak son dönem yazılarında başlarda savunmuş olduğu bu düşünceden vazgeçerek sekülerizmin iflasını/gerilemesini kaleme almıştır. Berger 1996 yılında yayımlanmış olduğu makalede modernleşmenin sekülerleşmeye neden olduğunu, bazı bölgelerde bu durumun daha net gözlemlenebildiğini belirtmekle birlikte, bazı inanışların sekülerizme kaymasına kar-

şın bazı inançların da güçlerini koruduğu ya da arttırdığına yönelik ifadeler kullanmıştır. Sekülerleşmenin kabul edilebilir bir ölçüsünün olması için dini inanışların sürece adapte olabilmelerinin gerektiğini belirten Berger, sekülerizme karşı çıkan doğaüstü inanışlar çerçevesinde gerçekleşen dini hareketlerin başarıya ulaştığını vurgulamaktadır. Roma Katolik kilisesinde meydana gelen olaylar insanların katılımını arttırmış, Yahudiler hızla çoğalmış, özellikle İslam başta olmak üzere Hinduizm ve Budizm gibi inanış grupları da katılımcularını arttırmıştır. İslam'ın gelişiminin sebebini politik uygulamalar ile ifade eden Berger, Müslüman hareketlerini diriliş hareketi olarak adlandırmaktadır. İslami hareketi modernizme bir tepki olarak ele alırken bunun aslında bir uyum sürecine işaret ettiğini ve modern şehirlerde etkilerini arttırdıklarını vurgulamaktadır (Berger, 2002: 85-87).

Nilüfer Göle (2012) *Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar* isimli kitabında sekülerizmin coğrafyalar arasında karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Batı coğrafyasında başlamış olan bu sürecin dünyanın farklı ülkelerinde ne ölçüde gerçekleştiğini ya da toplumsal ve siyasal hayatı hangi biçimlerde değişim ve dönüşüme uğrattığını analiz edebilme imkânının bu karşılaştırma tekniğinden geçtiğini belirtmektedir. Sekülerizm her coğrafyada aynı şekilde ilerlememiştir. Bazı coğrafyalarda dirençle karşılaşırken bazı coğrafyalarda yeni melez yapılar ortaya çıkarmıştır. İnançlı bireyler seküler eylemlerde bulunurken, dinsel ve sekülerin aynı zamanı ve mekânları paylaştığını vurgulamak gerekmektedir. Bu sebeple kamusal alan tartışmaları pek çok ülkenin problemi haline gelmiştir. Sekülerizm kamusal alana yönelik dinden arındırılmış bir ortama işaret etse de Batıya doğru gerçekleşen göçlerde, dini kimliklerini kılık kıyafet açısından sembolize eden bireylerin kurumsal ilişkiler kurarken de kamusal alan da bulunurken de inanç sembollerini terk etmemesi, birlikte yaşama problemini meydana getirmiştir (Göle, 2012: 13-16).

Mahçupyan'a (2015: 112-115) göre ulus-devletler özelinde küreselleşmenin ve göçlerin etkisiyle farklı dinamikler söz konusu olmuştur. Modernleşme süreci bütün devletleri kapsama yoluna gitmiştir. Ancak bu süreçte bazı yetersizlikler söz konusudur. İlk olarak vatandaşlık tanımı tam anlamıyla sağlanamamıştır. İkinci olarak dini kimlikler bireylerin bağlarını devam ettirmesini sağlamış ve ulus-devlet kimliği bu ölçütü başarıyla tamamlayamamıştır. Yalnızca siyasal ve

politik düzlemde geçerli olan ulus-devlet kimlikleri milli duygular ile örtüşerek kendisini muhafaza edebilmiştir. Sekülerleşme ve modernleşme süreci toplumsal ilerlemeci anlayışı oluşturmada yetersiz kalmış ve istikrarlı toplumlar üretemeyerek dinin sağlamış olduğu ahlaksal yapı ile ilgili evrensel kanunlar çıkaramamıştır. Cumhuriyet sürecine ilişkin bir kurgulama durumunun olduğunu ve modern-ulus yaratma arzusu içerisinde girişimler gerçekleştirildiğini belirtir. Cumhuriyet ideolojisi yönünü Batıya çevirerek rasyonel akli temel almayı hedef edinmiştir. Türkiye’de yer alan yerellik meselesi cemaatler ile ilişkilendirilmiş olmasına rağmen cemaatlerde ciddi anlamda kopuşlar yaşanmıştır. Bu durumun sebebini sekülerleşme ile açıklamak mümkün görünmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus sekülerleşmenin inanıştan vazgeçme olarak algılanmaması olmalıdır. Bireyler daha dindar olma eğilimi göstermiş ve özellikle kamusal alanda görünürlük elde etmeye çalışmıştır. Türkiye’nin sergilediği görüntü post-modern özellikler sergilemektedir çünkü yerelden gelen bir kamusal alan söz konusudur.

Mengüşoğlu’na (1971) göre bilgi türleri inanç ve bilgi açısından tartışmalı bir konuyu oluşturmaktadır. Bilim ve din eş zamanlı olarak toplumsalın zihninde yer alan sorulara cevap verme gayretinde olmaktadır. Taylan’a (1979) göre ise bilim ve dinin böylesi bir çatışmaya² girmesi kaçınılmazdır. Çünkü her iki bilgi türü de bir nesneyi farklı şekillerde açıklama eğilimi göstermektedir. Bilim doğayı kendi teknikleri ile açıklamaya çalışırken din daha metaforik unsurları kullanarak doğüstü açıklamalar yapmaktadır. Her iki bilgi türünün de toplum içerisinde bir karşılığı vardır. Ancak sekülerleşme sürecinin iddiaları bilimin dinin yerine bir işlev görmesi üzerine olmuştur. Bilim bir noktada dinin yerine geçmeyi hedef edinmiştir. Dinin geri çekilmesinin neticesinde kendisinden arta kalan düzene yerleşen bilimin argümanları toplumsal bir olgu olarak yer almak olmuştur (akt. Aydın, 2017: 79-80).

² Çatışma kuramı, din sosyolojisi alan yazınında modernleşme ekseninde ele alınarak, asıl çatışma alanlarının siyaset, ekonomi, etnik köken, mezhep ya da toplumsal sınıflar üzerinden gerçekleştiği üzerine uzlaşımın olduğu söylenebilir. Dünyevileşme yani sekülerleşme süreci de sosyal hayatta çatışmaların önünü açarak araştırmaların hem dini kapsamda ele alınmasına hem de sosyal yaşantı yani gündelik hayat pratiklerini de kapsayacak şekilde değerlendirilmesine neden olmuştur (Aydınalp, 2010: 211-212). Bilim ve dinin çatışma alanı ise doğayı, yaratılışı, pratikleri ve eylemleri açıklamak üzere girmiş oldukları fikir ayrılıklarından kaynaklanmaktadır.

Pozitif bilgi biçimi gerek yaşadığı süreç gerekse içeriği bakımından dine bir karşıtlık oluşturmaktadır. Onu din karşıtlığına sevk eden şey kendi ürettiği bazı referanslardır. Kendi kabulüne göre bilim varlığın ve yasaların bir ifadesidir. Bilim dini kapsamaktadır yani yerini tutabileceği şeklinde bir yaklaşım vardır. Yani din bir toplumsal yasaysa, bilim de toplumsal yasaları ifade ediyorsa, bilim aynı zamanda dinin işlevini taşıyor demektir (Aydın, 2017: 201-202).

Bu karşıtlığın toplum nezdinde net bir karşılığı olduğunu söylemek güçtür. Çünkü bilimin ve dinin açıklamaya çalıştığı unsurlar bir olsa da yöntem ve teknikleri birbirinden tamamen ayrılmaktadır. Birbirlerini kapsama ya da yerlerini alma meselesi sekülerleşme dalgasının oluşturmuş olduğu yapıdan kaynaklanmaktadır. Ancak post-seküler düzende her iki bilgi düzeyinin konulara kendi uzmanlık alanlarından yaklaştıkları ve bu noktada bireylerin hangisine yöneleceğinin de bir tercih meselesi haline geldiğini belirtmekle birlikte her iki bilgi türünün de birey nezdinde kabulünün olabildiği belirtilmelidir.

Sekülerleşme tartışmaları hem yerli hem yabancı araştırmacıların süreci tanımlayabilmek adına yapmış oldukları çalışmaları göstermektedir. Bu noktada belirtilebilir ki rasyonel aklın ön plana çıkmasıyla birlikte dünya üzerinde dinin konumlanması ve sekülerizmin başlangıcı aynı zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiştir. Kısaca seküler ve dinin çağdaş olduğu pekâlâ söylenebilir. Buna bağlı olarak Göle'nin (2012) belirttiği üzere bu çağdaş olma durumu coğrafyalar arası karşılaştırmalı bir şekilde ele alındığında farklılıklar kodlanarak açığa çıkarılabilmektedir. Türkiye toplumunda Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte girilen modernleşme sürecinin laiklik ile özdeşleştirilmesi, dinin özel alana çekilmesi gibi hususlar tarih seyri içerisinde yeniden tartışma konusu haline gelmiştir. Politik anlamda yönetim süreçleri ve toplumda yer alan hem muhafazakâr hem de seküler kesimlerin karşı karşıya gelişleri, bu çağdaş olma ve mevcut dini dinamiklerin yapısından kaynaklanmaktadır. Dini gruplar üyelerini genişletmeye çalışırken, seküler gruplar modernleşmeye ayak uydurma gayretinde olmuştur. Gerek medya gerekse farklı kitle iletişim araçları bu tartışmaların bir aynasını bizlere göstermektedir. Toplumda yer alan bireylerin böylesi gruplara işaret eden çatışmaları, bir tür ötekileştirmeyi ve yabancılaşmayı³ da temsil edebilmektedir. Bütün bu kodları doğru analiz edebilmek toplumda mevcut olan çatışmaları ortaya koymak, birlikte yaşamının mümkünlüğüne ışık tutabilecek özellikler taşımaktadır.

³ Yabancılaşma durumunu Marx (2017) kapitalizm çalışmaları çerçevesinde dile getirmiştir. Yabancılaşmayı türlere ayırdığımızda insanın emeğine, ürettiği ürüne, çalıştığı yerdeki insanlara ve insani varoluşuna kısaca diğer insanlara yabancılaşması olarak belirtilebilir (Uluç, 2020: 34-35). Çalışma kapsamında bireylerin çevresine ve diğer insanlara yabancılaşması esas alınmıştır.

Metodoloji

Sinemada post-seküler unsurların ortaya çıkarılması hedeflenen bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden olan göstergebilim⁴ tekniği ile tasarlanmıştır. Dijital mecralarda yer alan dizi ve filimler arasında rastgele seçim tekniği kullanılarak yoğun sembolik evrene sahip olduğu düşünülen 2020 yılında yayımlanan “Bir Başkadır” isimli dizi tercih edilmiştir. Çalışma alanı olarak belirlenen bu dizide hikâye, karakterler, senaryo ve çekim teknikleri açısından post-seküler unsurlar ile özdeşleşmiştir. Yeni yaşam biçimlerinin görünümüleri, gelenekler, kültür ve dinin yoğunluklu olarak işlendiği bu dizi seküler ve dindar arasındaki çatışmayı farklı bir bakış açısı ile sunmaktadır. Bu bakış açısında temele alınan asıl mesele birlikte yaşamın mümkünlüğüdür. Ayrıca dizi içerisinde ötekileştirme ve farklı gruplara yabancı kalma hali, karakterler üzerinden betimlenerek anlatılmıştır. Dizin yalnızca birinci sezonu değerlendirilmeye alınmakla birlikte toplamda yayımlanan 8 bölüm incelemeye tabi tutulmuştur. Analiz tekniği olarak göstergebilim kullanılarak dizide yer alan her bir öge (dil, nesne, karakter) yorumlanarak incelenmiştir.

Göstergebilim çözümlerinin anahtar noktaları şunlardır: Göstergelerin ve kodların sosyal ve kültürel anlamına odaklanır. Göstergeler bir imge, bir kelime, bir nesne, hatta uygulama alanında belirli bir tipi içerebilirler. Göstergelerin anlamı, gösteren ki bunlar, imge, görüntü, sözcük veya nesne olabilirler, gösterilen ise ima edilen anlam ve göndergesi ise imge, görüntü, sözcük veya nesnelerin ne anlam ifade ettiği arasındaki ilişkilere bağlıdır. Kodlar ise toplum içinde düzenlenmiş ve yorumlanan göstergelerin anlamlarıdır (Parsa, 2012: 6).

Göstergebilim tekniğinin oluşturulması açısından tarihsel seyrüveni de oldukça önemlidir. Başlangıçta mantıkçı bir filozof olan Amerikalı Charles Sanders Peirce’in (1839-1914) ve yapısalcı dil bilimi kurucusu Ferdinand De Saussure’un (1857-1913) aynı döneme tekabül eden çalışmaları olmuştur. Peirce’in üçlü şematığı ve Saussure’un ikili gösterge tanımı ile teknik şekillenmeye ve bilimsel araştırma teknikleri açısından kullanılmaya başlanmıştır.

⁴ Gösterge tanımı oluşturulmaya çalışılırken tarihsel açıdan pek çok farklı disiplinden çalışmacıların yaklaşımlarını görmek mümkündür. Batı toplumlarından dilimize geçen göstergebilim kavramı “semiyotik” kavramı kullanılarak türetilmiştir. Semiyotik ise Yunancadan alınmıştır. Asıl kelime kökeni *semaiotike* olan ve *semion* yani gösterge ve *logia* yani kuram ve söz anlamına gelen sözcüklerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır (Rıfat, 2009: 27).

Saussure'un (1985: 75) ders notları ve öğrenci notları üzerinden onun adına yayımlanmış olan *Genel Dilbilim Dersleri* isimli eserinde bir yöntem oluşturma çabasında olduğu söylenebilir. Bireyin çevresinde yer alan bağlantılar vasıtasıyla anlamlı kabul edilen göstergeler kullanılarak bir dil olduğunu ve bu kurulan dile göstergeler bağlamında uygun metodoloji oluşturmaya çalışmıştır. Dil ya da gösterme vasıtasıyla kullandığımız kavramlar zihnimize bir anlama karşılık gelmektedir. Kavramla işitimi imgesinin gösterimi göstergedir. Saussure'nin yönteminde gösteren ve gösterilen mevcuttur. Gösterge kavramı ise bir bütünü temsil etmektedir.

Göstergebilim bir teknik olarak yalnızca göstergelere odaklanan bir alan olarak tanımlanmasına rağmen çok daha geniş bir çerçeveyi kapsamaktadır. Temsili özellikleriyle bir kavram ya da gösterge vasıtasıyla belirli bir olguya işaret eden nitelikli bir unsur olarak ele alınır. Anlam ifade eden simge ve sembollerin her biri gösterge olarak kabul edilir. Bununla birlikte göstergebilim, dil ile ilişki içerisinde ilerleyerek dil sürecine yönelik kapsayıcı bir özellik taşır. Bu noktada sese yönelik unsurlar gösteren, kavramlar ise gösterilen olarak kabul edilir. Göstergenin anlamlı bir bütüne işaret etmesi gerekmektedir. Göstergebilimin temel tanımı "gösterge dizgelerinin işleyişini bilimsel bir yöntem ile inceleyerek betimlenmesi" şeklinde ifade edilebilir. Her toplumsal gruba özgü kavramlar ve betimlemeler söz konusudur. Bir grupta yer alan bireyin başka bir grubun göstergelerini anlamaya çalışması neticesinde yeni bir üretim söz konusu olur. Göstergebilim işte burada oluşturulan anlam dünyasını irdeleyerek okumalar gerçekleştirir ve bütünleştirici varsayımlar ağı sunar. Bu ağ bir dizgeye yani anlamlı bir bütüne işaret eder. Karşıtlıklar üzerinden inşa edilen yeni anlamları çözümlene yoluna gitmek için göstergebilim, toplumun düşünsel kurmacalarını ortaya çıkarmak durumundadır. Göstergebilim tekniği kullanılırken yoruma açık olması onu bilimsel özelliğinden ayırmaz. Bu noktada objektif olma meselesi tartışma haline gelmesine karşın ele alınan konu mevcut bağlam ve zaman içerisinde değerlendirilmeye tabi tutulur. Göstergebilim tekniği için farklı yorumlamalar ve uygulamalar geliştirilmiştir. Bu noktada önemli isimlerden bir tanesi Peirce'nin tekniğidir. Peirce göstergeyi üç kategoride ele almaktadır.

- 1- Görüntüsel gösterge ile direk bir temsili belirtmektedir.
- 2- Belirti ile nesnenin olmadığı durumlarda özneye yani bir yorumcuya ihtiyaç duyularak zihinde oluşan yorumlama ve izlenim biçimidir.

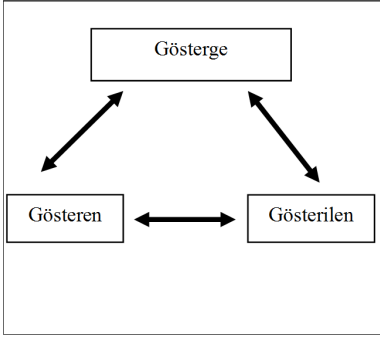
- 3- Simge ise bir özneye ihtiyaç duymaksızın bireylerin ortaklaşa kabul ettiği anlamlar şemasıdır. Doğa bilimlerinde sıklıkla kullanılan semboller buna örnek olarak verilebilir (Rıfat, 2009: 11-32).

Göstergebilim içerisinde iletişim dizgelerinin yeri önemli bir noktadır. Her göstergenin bir dizge içerisinde olması ve bir karşıtlığının olması elzem bir konudur. Çünkü gösterge ancak bu dizge içerisinde anlaşılabilir ve karşıtlıklar üzerinden kendisini inşa eder. Göstergebilim her ne kadar dil bilimini kapsıyor olsa da iletişimin hem sözlü hem de sözsüz olmasından kaynaklanması ile sözsüz iletişimin meydana getirdiği kodlamalar da özel olarak çözümlenebilir. Elbette burada kültürel faktörleri göz ardı etmemek gerekir. Örneğin bir öğretmen sınıfa girdiği zaman öğrenciler ayağa kalkar. Bu eylem basit bir şekilde bir saygının göstergesidir. Öğrencilerin konuşmak için söz isterken parmaklarını kaldırması da bir göstergeyi işaret etmektedir (Erkman, 1987: 31-44).

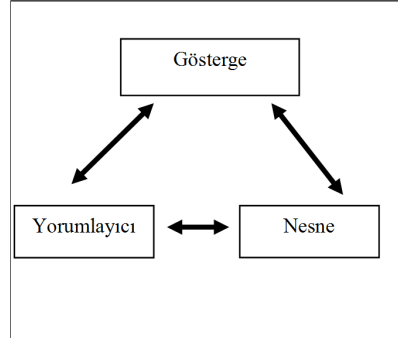
Söylenenleri özetlemek ve göstergebilimsel terimlerle konuşabilmek için – temel çizgilerine indirgenmiş bu incelemenin ilgi çekici yanında şöyle diyebiliriz: Alanın sözcükleri anlamlarını yalnızca birbirlerine karşı olmalarından alırlar (genellikle ikili karşıtlıklardır bunlar) ve karşıtlıklar korunduğu sürece anlam belirsizliğiyle karşılaşmaz (Rıfat, 2009: 38).

Rıfat'ın bu ifadelerinden yola çıkarak karşıtlık meselesinin önemini belirtmek gerekmektedir. Bunun yanında Erkman'ın da belirttiği üzere bir göstergeyi tanımlamak için onu inşa edebilecek karşıt bir anlama ihtiyaç duyarız. Bu tür karşıtlıklar tanımlamaları kolaylaştırırken belirli bir kodlama ekseninin oluşmasına yardımcı olur. Örneğin “temiz” dediğimiz zaman “kirli olmayan” anlamını kolaylıkça çıkarabiliriz.

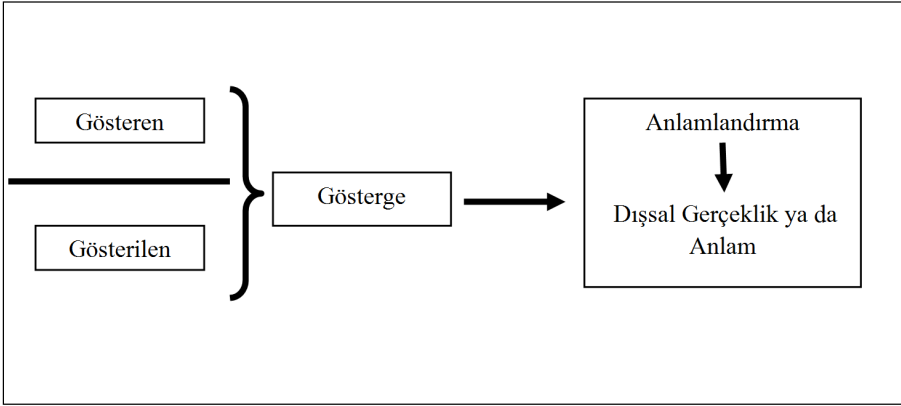
Göstergebilim tekniğinin uygulanması noktasında alan yazında farklı uygulamalar ve şemalar söz konusu olmuştur. Göstergebilim çerçevesine hangi konuların dâhil edileceği tartışmalarının yanı sıra bu göstergelerde yer alan unsurların konumlanma biçimleri de belirli bir unsuru değerlendirmeyi sağlamak için işlevsel nitelikler taşımaktadır. Aşağıda yer alan şekillerde alanın öncüleri olan Peirce'in, Barthes'ın ve Saussure'un şemaları verilmiştir.

Şekil 1: Barthes'ın Gösterge Şeması (Bircan, 2015: 23)

Şekil 2: Pierce'ın Gösterge Şeması (Fiske, 2003: 64)

Şekil 3: Saussure'un Anlam Öğeleri (Fiske, 2003: 67)

Pierce'ın şemasında her üç aracın da birbiriyle ilişki içerisinde olmasına rağmen farklı değerlendirmelerin söz konusu olduğunu belirtmek gerekir. Yorumlayıcı burada zihinde canlandırmasıyla kritik bir noktada yer almaktadır ve göstergenin etkeni olan değildir. Yorumlayıcı göstergeler vasıtasıyla konuyu bağlam içerisinde değerlendiren ve analiz eden rolünü üstlenmektedir. Yukarıda gösterilen şemalara farklı kategorilerde rastlamak mümkündür. Simge kavramı katılarak ya da yorumlayıcının dâhil edildiği gösterge şemaları mevcuttur (bkz. Fiske, 2003: 62-70). Saussure'un ve Barthes'ın şemaları birbirine özdeş nitelikler göstermesine karşın dilin kullanımı noktasında ayrılmaktadır.

Bir Başkadır Dizi Çözümlemesi

Berkun Oya'nın yönetmenliğini ve senaristliğini yaptığı dram kategorisinde yer alan "Bir Başkadır" dizisi, 2020 yılında dijital platformlardan biri olan *Netflix* üzerinden yayımlanmıştır. Dizinin temel konu-

su, farklı hayat hikâyelerine ve geçmişine sahip olan kişilerin kesişen hayatlarıdır. Bu noktada karakterlere yönelik her birinin toplumsal bir kesimin temsilcisi niteliğinde olduğu belirtilebilir. Dizide yer alan karakterlerin birbirlerinin karşıtı şeklinde konumlandırıldığı söylenebilir. Din-bilim, modern-geleneksel ve dindar- seküler gibi karşıt ikili yapılaşmalar söz konusudur.

Dizinin Konusu ve Özeti

Dizi temel anlamda karşıtlıklar çerçevesinde kurgulanmış ve çatışmalar sinematografik unsurlar ile verilmiştir. Karakterler toplumun farklı kesimlerinin temsillerinden yola çıkılarak oluşturulmuş ve ortak mekânlarda bir araya getirilmiştir. Bu bir araya gelişler bütün karakterlerin hayat çizgilerinde farklılıklara sebep olmuş ve yansıtılmak istenen mesele oluşan yeni görünümleri anlama amacı ile tasarlanmıştır.

Dizi, Meryem'in (Öykü Karayel) tekrar eden bayımları sebebiyle terapiye gitmek durumunda kalmasıyla başlangıç yapmaktadır. Hikâyenin şekillenme biçimi bu terapiler esnasında kendisini göstermektedir. Meryem'in doktoru olan Peri (Defne Kayalar), Meryem'in başörtüsü kullanması sebebiyle dindar muhafazakâr bir görüntü sergilemesi sebebiyle içerisinde yaşadığı topluma dair sorgulama sürecine girmesine neden olmaktadır. Meryem ise terapi görüşmelerini gerçekleştirebilmek için yaşadığı bölgede hocalık yapan Ali Sadi Hoca'dan (Settar Tanrıöğen) izin almaktadır. Meryem, abisi Yasin (Fatih Artman), yengesi Ruhiye (Funda Eryiğit) ve onların çocukları ile birlikte yaşamaktadır. Yasin gece kulübünde çalışarak, Meryem ise evlere temizliğe giderek evin ekonomisini sağlamaktadır. Meryem'in evini temizliğe gittiği kişi ise Sinan (Alican Yücesoy) karakteridir. Dizi, Meryem'in terapileri ve karakterler arasında kurulan bağlar ve ilişkiler çerçevesinde ilerlemektedir.

Bir Başkadır Dizisi Sosyolojik Çözümleme

Dizi mekânsal açıdan sosyolojik olarak değerlendirildiğinde; görüntüler eskitilmiş ve soğuk renklerle bezenmiş haldedir. Bu görüntü imajı post-modern bir çerçeveyi izleyiciye sunmaktadır. Şehrin karmaşıklığı ve büyük şehirlerdeki insanların nasıl küçük ve karmaşık bir hale sıkıştırıldığı gibi detaylara yakın ve uzak çekimler ile zemin oluşturulmuş-

tur. Kalabalık görüntülerde yabancılaşma unsuru dikkat çekmektedir. Başkaraktere önce yakından sonra uzaklaşarak ilerleyen kamera açılması, bireyin kalabalık şehirdeki tedirginlik hissiyatına odaklanmaktadır. Mekânsal karşıtlıklar karakterlerin yaşadığı ya da çalıştıkları mekânlar üzerinden sunulmuştur.

Dizide yer alan bütün karakterler eylemsellik açısından hareketlidir. Karakterler üzerinden verilen duygular ise endişeli bir hali göstermektedir. Dizinin vermek istediği bir diğer mesaj ise bireylerin yaşadığı toplumu ve kendisini anlama çabasında oluşudur. Bu sebeplerle her biri diğeriyle çatışma içerisinde girmektedir. Bu durum toplumun çatışmalarla bezenmiş halini sunmaktadır. Yabancılaşma unsuru ise üzerinde durulan diğer konudur. Birine yabancılaşma üzerinden toplumun belli bir kesimine yönelik yabancılaşma hali işlenmiştir. Karakterlerin birbirleriyle tanışmasıyla düşüncelerin sorgulanma sürecine girilmiştir. Ölüm gibi gerçeklikler duygusal açıdan işlenen dizide toplumsal gerçeklerle de yüzleşme durumu sık sık vurgulanmıştır. İçerisinde doğulup sosyalleşme imkânının sağlandığı gruplar, belirli gelenekler içerisinde bireyin sıkışmışlığı, habituslar ekseninde yaşama devam etme meselesi tartışmalı bir şekilde yerini almıştır. Post-seküler tartışmalarda sıklıkla geçen 'tercih etme' meselesi, bireyin yaşantısına yön vermesi gereken toplumsal düzlemdeki yerini seçmek zorunda olma durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısaca birey, içerisinde bulunduğu toplumda verili kimliği bastırarak ya da yaşayarak kendi kimliğini oluşturmaya çalışır ve varlığına bir anlam yükleme arzusunda olur. Dizi bütün bu anlatımlarıyla post-modern bir durumu temsil etmektedir.

Post-modern bireyselliğin paradoksu da budur: Kendin ol, yaratıcı potansiyelini keşfet emri bunun tam tersiyle, mesela tüm edimlerin sahicilikten uzak olduğu duygusuyla sonuçlanır. Hiçbir edim, hiçbir meta gerçekte o değildir. Ayrıca insanın "iç varlığı" bu yolla ifade edilmez. Aşırı bireyselliğin tam zıddına dönüşmesi, öznenin deneyimini kesinlikten ve bir yüzden yoksun bırakır; maskeden maskeye değişir, maskenin ardındaki boşluğu kapamaya çalışır (Laustsen, 2011: 101).

Post-modern toplumda yaşayan birey karşıtlıklar ekseninde varlığını inşa edebilmektedir. Bir Başkadır dizisi de toplumsal karşıtlıklardan faydalanır. Tam karşısında tersi olmayanın da yerini sorguladır. Bir konumlanma meselesi sunar. Dizide kurulan karşıtlıklar ise dindar-seküler, fakir-zengin, kent-taşıra, geleneksel-modern gibi düzlem-

de kurulmuştur. Bu karşıtlıklar çatışma alanlarını sunsa da hepsinin çağdaş olduğunu söylemek mümkündür. Plazada yaşam da köyde yaşam da aynı dönemde gerçekleşmektedir. Tıpkı din ve seküler gibi. Seküler bireyler kültürle özdeşleşmiş dindar eylemlerde ya da söylemlerde bulunabilirken, dindar bireylerin de seküler görünümlü eylem ve söylemlerde bulunması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu iç içe geçişler ve melezleşme durumu yeni görüntüler sunmaktadır.

Karakterlerin Analizi

Meryem: Dizinin başlangıcında yer alan karakter, dindar, muhafazakâr ve geleneksel kesimi temsil etmektedir. Köyden kente göç eden ve kentin de ücra bir köşesinde yaşamını sürdürmeye çalışan Meryem, evlere temizliğe giderek geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Aile üyeleriyle bağları kuvvetli olan karakter kendisi için dini bir rehber edinmenin kendisindeki yansımaları çözümlenmeye çalışmaktadır. Edindiği rehber ile inancı arasında bir köprü kuran Meryem, modern eylemlerini rehberi ile paylaşmadığı müddetçe vicdani huzursuzluk hissiyatına kapılmaktadır.

Peri: Burjuvazi kesimi temsil eden ve seküler özellikler gösteren karakterin mesleği psikiyatridir. Bir devlet hastanesinde çalışan karakter, geçmişinde uzun süreler boyunca yurt dışında yaşadığı için Türkiye'ye döndüğünde yabancılaşma çekmeye başlamıştır. Ailesinden almış olduğu öğretiler ve kendi tecrübeleri arasında sıkışan Peri, Meryem ile tanışmasından sonra yeni bir sürece başlamaktadır.

Ali Sadi Hoca: Camide hocalık yapan karakter, bölge halkı tarafından dini lider olarak kabul edilmekte ve bu ölçüde saygı görmektedir. Çevresindeki insanlara rehberlik etmeyi gaye edinen Ali Sadi Hoca, evlat edindiği bir kızı ve eşi ile birlikte yaşamaktadır.

Yasin: Meryem'in abisi olan karakter, bir gece kulübünde çalışmakta olmasına karşın dini pratiklerini titizlikle yerine getirmektedir. Geçmişte askerliğini komando olarak yapan Yasin, bir iş kurmasına rağmen iş yeri iflas etmiş ve mecburen gece kulübünde çalışmak durumunda kalmıştır. Yasin'in durumunda dindar bireyin seküler eylemler yapmak zorunda kalması sosyo-ekonomik problemler açısından değerlendirilebilir. Mevcut sistemin ilerlemeci anlayışının kültürel ve dini pratikleri tam anlamıyla kuşatamaması problemi bireylerin mecburi eylemlerde bulunmalarına neden olmaktadır.

Hayrunnisa: Ali Sadi Hoca'nın kızıdır. Konya'da ekonomi üzerine eğitimini alan karakter, modern hayata karşı bir hayranlık beslemektedir. Dini pratiklerini ailesinin gözetiminde yerine getirirken, ailesinin görmediği alanlarda onların onaylamayacaklarını düşündüğü eylemleri kısmen yerine getirebilmektedir. İlerleyen aşamalarda babası ile bir uzlaşma içerisinde girmiştir.

Gülbin: Peri'nin meslektaşı olan karakter modern bir görüntü çizmektedir. Mesleği itibarıyla kardeşine yardımcı olmaya çalışırken modern tıbbi referans alması sebebiyle ailesiyle çatışma içerisinde girmektedir. Modern spor salonlarını tercih ettiği için ve yaşama biçiminden dolayı ablası ile problemler yaşamaktadır.

Gülen: Dindar bir görüntü çizen karakter Gülbin'in kardeşi olmasına karşın modern yaşama ve rasyonel alana karşıt bir duruş sergilemektedir. Dini pratiklere tutunmakta ve seküler eylemleri din dışı olduğu gerekçesiyle tepkiyle karşılamaktadır.

Hilmi: Meryem'lerin komşusu olan karakter dindar ancak çağdaş ayak uydurmaya çalışan özellikler sergilemektedir. Dini araştırmalarını felsefi boyutlarda ve toplumsal düzlemde gerçekleştirerek bunları çevresiyle paylaşmaktadır.

Çalışma, karakterlerin eylemleri, temsilleri ve söylemleri çerçevesinde ele alınmıştır. Temelde hareket edilen nokta ise dindar ve sekülerin çatışma alanlarının gündeme getirildiği sahneler olmuştur.

Dizide Yer Alan Söylemlerin Seküler- Dindar Karşıtlığı Bağlamında İrdelenmesi

Bu bölümde, dizi içerisinde yer alan dört sahne özelindeki söylemler göstergebilimsel tekniğin yorumlama başlığı altında ele alınmıştır. Çalışmadaki kilit nokta ise, geçerli bir bağlamın oluşması ve gerçekleşen söylemlerin bu bağlam çerçevesinde değerlendirilmesi ile gerçekleşmesidir. Söylemlerin anlaşılabilmesi için kimin söylediği, mekânın neresi olduğu, kime söylediği ve hangi amaç ile böylesi bir söylemde bulunduğunu irdelenmek gerekmektedir. Göstergebilimin öncülerinden olan Saussure (1985), dili göstergeler bağlamında ele almıştır. Söylemler işitsel gösterge kategorisinde yer almaktadır (Sözen 1999'dan akt. Demir, 2008: 13).

Peri: Şadiye Hanım komşunuz bir psikolog ile görüşmüş değil mi? Doğru mu anladım?

Meryem: O dedi bana. “Meryem bana iyi geldi sende git” diye söyledi yani bende hocaya sordum.

Peri: Hoca?

Meryem: Hocamız var da bizim büyüğümüz Allah başımızdan eksik etmesin. Ali Sadi hocamız var. O’na tabi ben konuştum dedim “Hocam doktorlar böyle böyle bir şey önerdiler caiz midir?” gibi sordum dedi “Kızım sen bir kere git madem hastaneler söylediler sonra gel bana orada ne konuştusyan bir bir anlat ben sana öyle söyleyeyim caiz midir değil midir o zaman konuşalım” dedi.

Peri ve Meryem’in ilk görüşmelerinde geçen bu diyalog içerisinde, Meryem’in Ali Sadi Hoca’sı ile kurmuş olduğu bağı vurgulaması dikkat çekmektedir. İnanç açısından peygamber soyundan geldiği düşünülen Hoca’nın, Meryem özelinde eylemlerini belirleyebilme gücüne sahip olduğu dikkat çekmektedir. Meryem’in inancı ile kurmuş olduğu bağda kendisine rehber olarak kabul ettiği ve davranışlarını bu eksende gerçekleştirmesini öğütleyen Hoca’nın böylesi bir etkiye sahip olması Peri’nin şaşkınlığına sebep olmaktadır. Peri bu durumu kendi içerisinde özümserken zorlanmakta ve kendi görüşlerine karşın meslek etiğini koruma gayreti göstermektedir.

Meryem: Üç eve gidiyorum Pazartesi Çarşamba Perşembe onun dışında evdeyim, yengem rahatsız, ağabeyimin hanımı ona bakıyorum.

Peri: Rahatsızlığı nedir?

Meryem: Bilmiyoruz. Vallahi bilmiyoruz. Yoruluyor. Sürekli yoruluyor. Hiç ev işi falan da yapamıyor. Sabah kalkıyor. Öğlen yine yatıyor. Hoca efendi, Allah razı olsun, çok şey yaptı. Ağabeyim hep aktardan alıyor ballar, baharatlar, pekmezler falan. Türlü şey denedik, yok, hiç tadı yok.

Peri: Doktora gitmediniz mi?

Meryem: Doktorluk bir şey değil abla. Ağabeyimin işleri bozulunca oldu. Elden ayaktan kesildi. Hoca efendi dedi zaten “Doktorla mokterla olacak iş değil” dedi.

Peri: Senin geçirdiğin havalelerle ilgili de konuştun mu hiç Hoca Efendi’yle Meryem?

Meryem: Tabi ilk ona gittik. Abimgil götürdü. Ben komşunun nişanında ikinciye bayılınca evham yaptı o da. Hoca Efendi demiş” Meryem’i bir doktora göstersen” demiş. Bizde devlet hastanesine gittik.

Birinci görüşmede bir hastalığa karşı dini ve modern tıbbın seçenekleri sunulmuş ve karakterler meseleye yönelik yaklaşımlarını göstermiştir. Peri için ilk yapılması gereken şey sistemin kurumlarından olan hastaneye başvurulmasıdır. Ancak Meryem ve ailesi için ruhsal problemlerin çözüm noktası inanç ile ilişkilendirilmelidir. İkinci görüşme ise Meryem özelindeki bayılma durumu için konuşulmuştur. Meryem'in yaşamış olduğu fiziksel rahatsızlık için Hoca Efendi'nin yönlendirmesiyle hastaneye başvurulmuştur. Modern bilimin ve dini çözümlerin aynı mekân içerisinde bir tartışma konusu haline gelebildiği vurgulanmaktadır. Modern bilim ve din aynı konuyu farklı perspektifler ile yorumlama ya da açıklama gayreti içerisinde olabilmektedir. Aydın'ın (2017) vurgulamak istediği post-seküler görünümünden bir tanesi dizi içerisinde örneklendirilmiştir. Dizide yer alan alt metinde ise kurumlar ve dinin arasında birbirine karşı net çizgilerle örülmüş bir duvarın olmadığı verilmiştir.

Gülbin: En çok ne rahatsız etti seni?

Peri: Hoca muhabbeti herhalde. “Buradan çıkacağım, gideceğim, hocama soracağım.” dedi kız ya. Ne yapacağız? (...) Ama ben yapamıyorum. Şey yapamıyorum yani kızı dinliyorum. İçimde kaçamadığım kurtulamadığım bir...

Gülbin: Bir?

Peri: Öfke. Sana bile şimdi böyle sesli söylemeye, kalbim nasıl diyeyim anormal bir huzursuzluk oluyor içimde ama en derinde bir yerde durduramıyorum. Yani bu duyguyu, yok engelleyemiyorum. Ne zaman başı kapalı biri gelse otursa karşıma, her seferinde, “Saçmalama Peri” diyorum. “Onca sene okudun ettin bu ne?” diyorum bu ayrımcılık düpedüz ayrımcılık ötekileştirme bu işte. “Sen ne yapıyorsun? Sen yaparsan... Delirdin mi yani?” Her anlamda yanlış, mesleki olarak yanlış zaten de insan olarak yanlış. (...) Bu düşünceler çocukluktan beri yerleşmiş benim kafamın içine bir şekilde. (...) Yaz geldi mi hadi Londra'ya hadi Paris'e. Başı kapalı dediğin öcü gibi bir şeydi annem için. Eve gelen kadının eşarına bile laf ediyordu. Zaten Robert sonra fakülte oradan Amerika. Eee ne oldu? Oradan döndüm geldim böyle bir dünya var. Onlar güçlü olan onlar çoğunluk olan. Biz seninle kendi ülkemizde bir akvaryumun içinde. Hacı, hoca, dua, namaz, kafayı yemişler Gülbin. Senin benim anlamamız mümkün değil. Apayrı ülkelerde yaşıyoruz sanki biz bu insanlarla bu kızlarla. Dünyanın öbür ucunda bak gittim ya geçen sene Elif'lerle Peru'ya gittik. Orada dilini, dediğini bile anlamadığım insanlarla bile daha... Yani... Acayip bir şaman bulmuş Elif. Bu *Ayahuasca* olaylarına

taktı ya kafayı. Ben yapamadım ama çok istiyorum. Ama gitmen, görmen lazım oraları Gülbin. Nasıl bir tabiat... Nasıl bir kültür... Aklım gitti yani. Bayıldım. Bayıldım.

Bu diyalogda çatışma ortamı açık bir şekilde sunulmuştur. Peri karakterinin yaşamış olduğu iç çatışma, sosyalleşme sürecine yönelik mesajlar taşımaktadır. Mekânlar ve sosyo-ekonomik düzeyle ilişkilendirilerek sekülerin dindar olana yönelik yaklaşımları ötekileştirme bağlamında ele alınmıştır. Toplumuna yabancılaşmış bireyin yabancı olduğu kesime yönelik “çoğunluk” ifadesini kullanması dindar kesimi anlamlandıramayışı ve kabullenemeyişi ile ilişkilendirilmiştir. Sekülerizm tartışmalarında Batı merkezli bakış açısının post-sekülerizm tartışmalarında yeni dini hareketleri ve İslami hareketleri göz ardı etme hali buradaki konuşmalarda yansımaları bulmuştur. Yeni dini hareketler ise küreselleşmenin etkisiyle hız kavramı özelinde ele alınabilir. Hazır’a (2012: 152) göre sekülerliği bozguna uğratan üç süreç söz konusu olmuştur. Teknolojik gelişmeler vasıtasıyla Avrupa’ya ve dijitale ulaşılabilirlik mümkün hale gelmiştir. Batı’ya doğru gerçekleşen göçler dinamikleri değiştirmiştir. Hız ise sınır kavramını bozguna uğratarak homojen bir coğrafya imkânı sunmuştur. Göç edilen alana taşınan dini kimlikler haricinde, gidilip öğrenilen dini kimlikler ve pratikler de söz konusu olabilmektedir. Sınırların kalktığı ve hızlı ulaşımın sağlandığı post-seküler dönemde farklı inançlar farklı dini kimliklere mensup bireyler tarafından pratik olarak içselleştirilebilmektedir. Bu anlamda Peri’nin uygulamaları ve söylemleri yeni dini arayış ve yerellikten kopuş olarak da yorumlanabilir.

Göstergelerin Çözümlemesi

Bir Başkadır dizisinde yer alan göstergeler post-sekülerist özellikler temel alınarak sosyolojik bağlamda çözümlenmiştir. Göstergelerin sahnelerde nasıl bir görünümde oldukları, nasıl sunuldukları ve nasıl bir anlamı temsil ettikleri göstergebilim tekniği ile ele alınmıştır.

Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Nesne	Sahte Çiçek	Tayvan'dan gelen gerçek çiçek görünümünde, kokusuz görünüşü güzel ve yaprakları kopmayan çiçek	Gerçek olmayan dünyanın temsilidir. Bölgeye ait olmayan yabancıdır. Doğasını kabul etmeyendir. Kandırandır. İçerisine aldığı cehenneme gönderendir.
Bitki	Gerçek Çiçek	Bölgede yetişen güzel kokan, dikenleri olan ve yaprakları kopabilen çiçek	Gerçek olan dünyadır. Doğal olandır. Tanıdık ve bilindikdir. Doğasını kabul edendir. Doğal sürecinde yaşayandır. Zorluklara karşı kabullenendir. Nihayetinde ölecek olandır. Zarar görüp tecrübe edebilir. Kutsal olandır. Yabancılaşmaya karşı olandır.
Nesne/Eşya	Başörtüsü	Kadınların inanışları çerçevesinde saçlarını kapatabilmek için kullandıkları kumaş.	Muhafazakâr, geleneksel ve taşralı kadın görünümü.
Nesne/Eşya	Ceket, topuklu ayakkabı, saç boyası.	Kadın kıyafetleri.	Modern ve seküler kadın görünümü.
İnsan	Namaz kılma	Namazın kıblenin tersine doğru kılınması.	Yaratıcıya bir şeylerin yolunda gitmediğini gösterme çabası.
Nesne	Ev	İçerisinde yaşanan yer.	Şehrin ücra köşesinde yer alan bakımsız harabe ev sosyo-ekonomik düzeyin düşük olduğunu göstermektedir. Buna karşın şehrin merkezinde plaza tipi evler ya da boğaz manzarasına sahip müstakil evler ile modern ve zengin görüntü sunulmuştur. Sosyo-ekonomik düzey evlerin konumlanışı ve yapısı üzerinden işlenmiştir.
Nesne	Karavan	Seyahat etmek için kullanılan araç.	Dünyayı keşfetme ve özel alana çekilme arzusu.
Nesne	Çitler	Mekânın sınırlarını belirlemek ve korumak amacıyla çevreye çekilen tahta ya da dikenle örülen ağı.	Evlerin dış dünyaya kapandığı, mahremiyetin sağlandığını temsil etmektedir.
Müzik	Yabancı dildeki şarkılar ve meditasyon sesleri.	Duygu ve düşünceleri belirtmek için uyumlu sesler ile oluşturulmuş sanat.	Yerel olmayan müzik dünyaya açılma ve merak duyulan alanı işaret etmektedir. Meditasyon müzikleri ise ruhsal doyumu sağlamak ve bir inanç pratiğini yerine getirme arzusunu tasvir etmektedir.

Nesne	Tütsü	Ritüellerde ya da güzel koku sağlamak için yakılan bitki kökenli maddeler.	İyi hissetme arzusu ile inanç temelli bir pratiğe başvurma.
Nesne/Eşya	Televizyon	Görüntülü ve sesli aygıt.	Dış dünya ile çizilen net çizgiler ve gerçek olmayan ancak gerçekmiş gibi hissiyatlar yaratan araç.
Nesne	Nazar Boncuğu	Mavi, beyaz ve siyah rengin işlendiği taş.	Kötülüklerden korunabileceğine yönelik inanç.

Tablo 3.4.1.: Bir Başkadır Dizisi Göstergebilimsel Çözümlemesi⁵

Sonuç

Sekülerleşme tartışmaları Batı toplumlarında dinin konumlanma meselesini gündeme getirmiştir. Dinin özel alana çekilmesi ve kamusal alanda etkinliğini kaybetmesi süreç içerisinde ele alınan önemli konulardan olmuştur. Yakın dönem itibariyle dini grupların eylemleri de-sekülerleşme tartışmalarının önünü açmıştır. Günümüzde sekülerin ve dindarın aynı mekânları paylaşması, çatışmaların yaşandığı bir görüntü sunmaktadır. Dini kimliklerin ulus-ötesi özellikleri kamusal mekânlarda pek çok farklı dini ve etnik kimliğin bir araya gelmesine neden olmuştur. Sekülerin kamusal alandan tamamen uzaklaştığı ya da dinin kamusal alanda görünür olmadığını söylemek güçleşmiştir. Din ve sekülerin çağdaş olması sebebiyle pek çok unsur örtüşerek tartışmalara ve çatışmalara neden olabilmektedir. Dindarın seküler eylemlerde bulunması ya da sekülerin dini arayışlara girme meselesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bireylerin kutsal alanla bütünleşme arzusu, sekülerleşmenin cevap verebileceği türden bir alanı oluşturmamaktadır. Bu sebeple yeni dini pratikler ve uygulamalar da gündeme gelmiştir. Bireylerin iç huzuru ya da inanç duygularına erişebilmesi, dünyanın küresel bir hale gelmesiyle yeni pratikleri şekillendirmiştir.

Post-sekülerizm tartışmalarının somut örneği günümüzde pek çok farklı alanda görülebilmektedir. Çalışma özelinde dijital platformdan yayımlanan “Bir Başkadır” isimli dizi analiz edilmiştir. Dizide yer alan kodlar göstergebilim tekniğiyle çözümlenmiştir. Dizide yer alan kutuplaşmalar karakterler üzerinden işlenmiş ve seküler-dindar çatışmasının yalnızca kamusal alanın meselesi olmadığını göstermiştir. Çalışmanın sonucu olarak belirtilebilir ki; seküler ve din aynı zaman

⁵ Tablo Girgin, Ü.H. (2017: 338-339) “Sen Aydınlatırsın Geceyi Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi” ile uyarlanmıştır.

diliminde yer alarak hem ortak hem de farklı alanlara nüfuz etmiş bir görüntü sergilemektedir. Ancak bu görüntünün daha detaylı bir çözümlemesi bizlere toplum nezdinde bir çatışma ortamının oluşturulduğunu da sunmaktadır. Bu çatışma her iki kutbu da beslemekte ve yeniden üretmektedir. Bu yeni görüntüler ileri çalışmalar için somut örnekler özelinde süreci çözümleyebilmek adına ele alınabilir.

Kaynakça

- Aydın, M., 2017, *Bilgi Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Aydınalp, H., 2010, Sosyal Çatışma ve Din. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2): 187-215.
- Barthes, R., 1993, *Göstergebilimsel Serüven*, (çev. Mehmet Rifat ve Sema Rifat) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bayer, A., 2010, Sekülerleşme Din ilişkisi: Kuramsal Bir Yaklaşım, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (16), 149-190.
- Berger, P. L., 2002, Sekülerizmin Gerilemesi, Ali Köse (Der.), içinde, *Sekülerizm Sorgulanıyor*, 21, 11-32.
- Casanova, J., 2014, Sekülerleşmeyi Yeniden Düşünmek: Evrensel Bir Karşılaştırma, (çev. Selman Yılmaz) *Journal of History Culture and Art Research*, 3(2), 220-236.
- Çil, A., 2012, Sekülerliğin Biçimleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 416-422.
- Demir, Z., 2008, *Bir Dini Söylem Analizi: Psikolojik Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Dereli, M. D., 2016, Bir Din Sosyoloğu olarak Peter L. Berger'in Entelektüel Portresi, *Bilimname*, 31(2), 227-244.
- Erkman, F., 1987, *Göstergebilimine Giriş*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Girgin, Ü. H., 2017, "Sen Aydınlatırsın Geceyi Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 5(45): 315-344.
- Kara, A. S., 2013, *Sekülerleşme Teorisi ve David Martin'in Yaklaşımı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Karaarslan, F., 2015, "Post-seküler Din Halleri ve Dinin Dijitalleşmesi", M. Çamlıdere, B.Ö. Doğan ve N.K. Şener (ed.) *Dijitalleşen Din [Medya ve Din 2]*, Köprü Kitapları, İstanbul, 13-44.

- Fiske, J., 2003, *İletişim Çalışmalarına Giriş*, çev. Süleyman İrvan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Göle, N., 2012, *Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Hazır, M., 2012, Postsekülerliğin Gelişi: 21. Yy.'da Sekülerliğin Sosyolojisini Yapmak, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(2), 141-154.
- Laustsen, C. B., 2011, *Filmlerle Sosyoloji*, çev. Bülent Diken, İstanbul: Metis Yayınları.
- Luckmann, T., 2016, *Görünmeyen Din: Modern Toplumda Din Sorunu*, çev. Ali Coşkun, Fuat Aydın ve Osman Coşkun, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Mahçupyan, E., 2015, *Türkiye'yi Anlamak: Zihniyet, Değişim ve Kriz*, İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Parsa, A. F., 2012, *Sinema Göstergibiliminde Yapısal Çözümleme Sinemasal Anlatı Sunumu ve Kodları*, İzmir.
- Rıfat, M., 2009, *Göstergibilimin ABC'si*, İstanbul: Say Yayınları.
- Saussure, F., 1985, *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Taylor, C., 2007, *Seküler Çağ*, çev. Dost Körpe, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Turner, B. S., 2012, Post-Seküler Toplumda Din, *Dinbilimleri Journal*, 12(3), 199-224.
- Uluç, M. A., 2020, Karl Marx ve Yabancılaşma: Sosyolojik Bir Analiz, *Haftıza*, 2(1), 26-38.
- Weber, M., 2011, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Milay Göktürk, İstanbul: Bilge Su Yayıncılık.